

Bulletin van
Arctic Peoples Alert
nummer 20 - najaar 2005

arctica

Colofon

***Arctica* is het bulletin van stichting Arctic Peoples Alert, de Nederlandse mensenrechten- en milieuorganisatie die opkomt voor de belangen van inheemse volken in de acht landen rond de Noordpool.**

Verschijnt 3 keer per jaar
nummer 20 - najaar 2005

Prijs losse verkoop: €3,50
Donateur Arctic Peoples Alert:
min. €12,50 per jaar (2006).

Arctic Peoples Alert
Zusterstraat 58 B
2512 TN Den Haag
Telefoon: 070 4020943
Fax: 070 3882915
E-mail: arctica@planet.nl
Web-site: www.arctica.nl

Postbank: 440 8028
Actierekening: 40092
IBAN NL43 PSTB 0000 0400 92
BIC PSTBNL21
Schenkingen zijn - onder voorwaarden - aftrekbaar van de belastingen.
KvK: 41157171

Redactie: Govert de Groot, Marnix Koolhaas, Charles van den Ouweland en Alja Sulsters. Bijdragen van Mardoeke Boekraad, Rosanne van Klaveren en Jeroen Toirkens. Fotoredactie: Jeroen Toirkens.
Druk: Albani, Den Haag
op minder milieubelastend papier
Lay-out: Sandra de la Combé

Oplage: 3.000
ISSN: 1387-2818

Arctic Peoples Alert

Govert de Groot

Het was 1978 dat ik mijn eerste bezoek aan Groenland bracht. Tijdens een veertiendaagse wandeltocht realiseerde ik mij dat je de bescherming van natuur en milieu niet los kan zien van de mensen die er wonen. 25 Jaar geleden raakte ik dan ook betrokken bij de organisatie van het ***IVde Russell Tribunaal*** *over de rechten van de Indianen in Noord-, Midden- en Zuid-Amerika* dat in november 1980 in Rotterdam gehouden werd. Ook Groenlanders waren er toen als waarnemer bij. Ruim 400 jaar na zijn heroïsche overwintering leeft de naam van **Willem Barentsz** voort als naam van straten, pleinen, de zee die hij 'ontdekte', een wodkamerk en intergouvernementele raden. Nu krijgt zelfs een oliepijplijn zijn naam... Niet gehinderd door dik ijs, varen wij als gevolg van de opwarming van de aarde binnenkort met gemak via de Barentszzee naar China en Japan. Vervult deze economische ontwikkeling eindelijk de wens van onze wereldberoemde poolreiziger Willem Barentsz? Of zal hij zich, ergens op Nova Zembla omkeren in zijn nog niet gevonden graf?

Als opstap naar het **Internationaal Polair Jaar 2007-2008** (IPY) organiseert Arctic Peoples Alert in samenwerking met NomadsLife en Filmhuis Den Haag tot en met 2008 het ***Willem Barentsz Festival*** over ***heden, verleden en toekomst van inheemse arctische volken***. Met dit festival willen wij inheemse arctische volken hun eigen stem laten horen en - anders dan bij eerdere IPY's - bewerkstelligen dat zij bij onderzoek en implementatie betrokken worden alsook de resultaten onder ogen krijgen. De eerste editie van het festival vindt plaats van **26 oktober t/m 2 november 2005** en staat in het kader van het ***Barentsz Euro-Arctische Jaar voor Inheemse Volken***. Op zaterdag 29 oktober 2005 vindt de **Willem Barentsz Dag** plaats.

Met het oog op de voortzetting van het **Nederlands Polair Programma** (NPP) in 2007-2010 heeft het ministerie van Buitenlandse Zaken de Universiteit Twente opdracht gegeven om het NPP-beleid en programma 2003-2006 te evalueren. Het conceptrapport zal binnenkort aan het Interdepartementaal Polair Overleg worden voorgelegd en dit najaar openbaar worden gemaakt.

Binnenkort zal Arctic Peoples Alert, na enige vertraging, het Nenets Needs Assessment aan Stichting **DOEN** (Nationale Postcodeloterij) en de Nenetsorganisatie 'Yasavey' presenteren. Dit rapport zal voor het eerst een zo volledig mogelijke inventarisatie geven van de problematiek van het Noord-Russische nomadenvolk.

Als de regeringscrisis het toelaat komt Henriette Rasmussen, de Groenlandse demissionaire minister van Cultuur, Onderwijs en Wetenschap naar de bijeenkomst van **Earth Charter +5** in Amsterdam. Arctic Peoples Alert zal met haar bijpraten over de Nederlands-Groenlandse relaties.

Bij deze Arctica treft u géén accept**giro** aan. Echter, financieel zit Arctic Peoples Alert een beetje krap. Enkele fondsen, aangeschreven met het verzoek het Willem Barentsz Festival financieel te ondersteunen, hebben negatief gereageerd. Een extra bijdrage op onze postbankrekening **40092** stellen wij zeer op prijs!

Inhoud:

Foto voorpagina: 'Als Prokopi voor de vijfde maal de chum uitgeslagen wordt, besluit hij naar 'huis' te lopen. Na drie kwartier zien wij hem zwalkend aan de toendrahorizon. De tweeling, Volva en Grisia wordt erop uitgestuurd om hem op te halen.' (zie pag. 6) - Nenets, Noord-Rusland.
Foto: © NomadsLife, Jeroen Toirkens (2005)

Willem Barentsz *Festival 2005*

Heden, verleden en toekomst van inheemse arctische volken

26 oktober - 2 november 2005 | Terschelling - Groningen - Leiden - Den Haag

Als opstap naar het Internationaal Polair Jaar 2007-2008 organiseert Arctic Peoples Alert de 'Arctische Dag' voortaan onder naam *Willem Barentsz Festival - heden, verleden en toekomst van inheemse arctische volken*. Dit jaarlijks terugkerend festival organiseren wij in samenwerking met onder meer NomadsLife en Filmhuis Den Haag. De eerste editie van het festival vindt plaats van woensdag 26 oktober tot en met woensdag 2 november 2005 op Terschelling, in Groningen, in Leiden en in Den Haag en staat in het kader van het Barentsz Euro-Arctische Jaar voor Inheemse Volken.

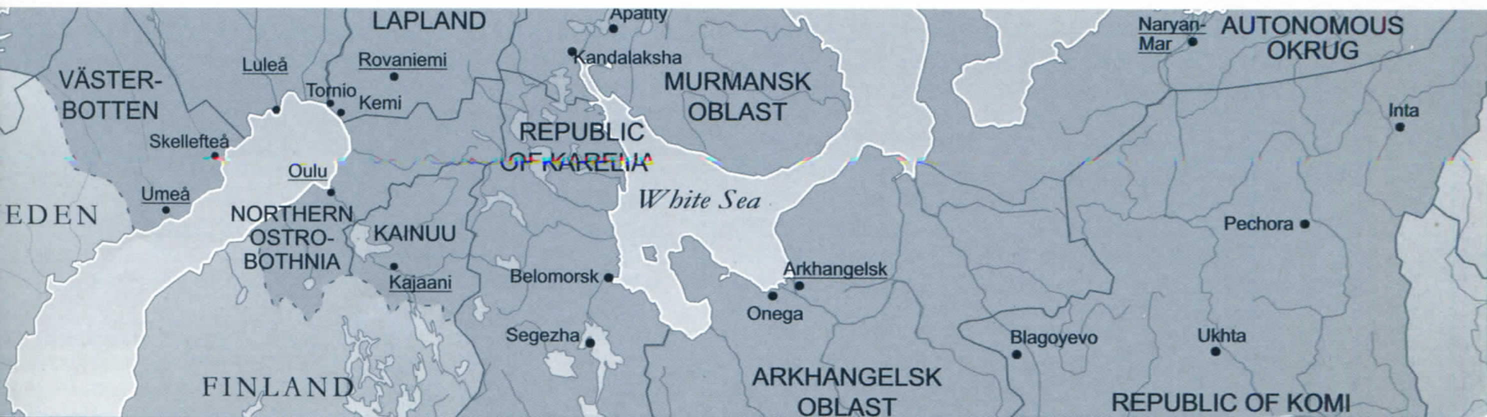
Willem Barentsz

De Nederlandse poolontdekkingsreiziger Willem Barentsz werd vermoedelijk in 1550 op Terschelling geboren. Terschelling is daarom het aangewezen eiland om het festival te openen. In 1597, op de terugweg van de overwintering in *'t Behouden Huys* op Nova Zembla overleed hij. Barentsz was een van de eerste Nederlanders die de Samen ('Lappen') en Nenets ('Samojeden') rendierhouders ontmoette. Net zoals Arctic Peoples Alert en universiteiten nu, was hij voor zijn zoektocht naar een andere, economisch voordeligere route naar China en Japan afhankelijk van donaties, subsidies en sponsors.

2006-2007-2008

In oktober 2006 zullen op het Willem Barentsz Festival de Inuit ('Eskimo's') in Canada centraal staan en spreken zij over hun ervaringen met de door de geïndustrialiseerde wereld veroorzaakte klimaatverandering.
In 2007 zal er aandacht zijn voor de Groenlanders. In het tweede Internationaal Polair Jaar (1932-1933) waren Nederlanders vooral in Oost-Groenland.
In 2008 zal worden teruggeblikt op wat het Internationaal Polair Jaar 2007-2008 heeft opgeleverd voor de inheemse arctische volken in de acht landen rond de Noordpool.

Voor het **programma**: zie pagina 16 (achterkant) www.arctica.nl

Barentsz Euro-Arctische Regio

De Barentsz-regio strekt zich uit over Noorwegen, Zweden, Finland en het Europese deel van de Russische Federatie, elk met verschillende politieke en democratische systemen. Het heeft een oppervlakte van 1.755.800 km^2. Het gebied is rijk aan natuurlijke hulpbronnen, zoals olie, gas, vis en hout, maar de regio kent ook veel sociale, economische en ecologische problemen.

Nederland

De Barentsz Regionale Raad vertegenwoordigt de dertien regionale gebieden en is onderdeel van de Barentsz Euro-Arctische Raad - BEAC. Dit overlegorgaan heeft zeven leden: Denemarken, Finland, IJsland, Noorwegen, Russische Federatie, Zweden alsmede de Europese Commissie. Daarnaast heeft het negen waarnemers waaronder Nederland. Het doel van de Barentsz-regionale samenwerking is de oost-west infrastructuur te verstevigen, mens-tot-mens contacten tot stand te brengen en bij te dragen aan de economische, culturele en sociale ontwikkeling van de regio. Op deze wijze wil zij bijdragen aan een vreedzame ontwikkeling in de Barentsz-regio.

Inheemse volken

De Barentsz Regionale Raad heeft 2005 uitgeroepen tot het Barentsz Euro-Arctische Jaar voor Inheemse Volken. In de Barentsz-regio leven verschillende inheemse volken. De Sami (Lappen) wonen in vier landen Finland, Noorwegen, Russische Federatie en Zweden. De Nenets (Samojeden) leven in de Nenets Autonome Okrug en de Vepsi in Karelië. Zij hebben allen vertegenwoordigers in de Werkgroep Inheemse Volken die advies geeft aan de Barentsz Raad en Regionale Raad. De inheemse volken leven al dan niet traditioneel. Zij zijn in hoofdzaak afhankelijk van de rendierhouderij. Economisch en sociaal staan de inheemse volken aan de zelfkant van de Barentsz-regio.

www.barents.no www.beac.st
www.barentsobserver.com

Internationaal Polair Jaar 2007-2008

In 2007-2008 wordt het vierde *International Polar Year* - IPY- gehouden met als doel een nieuwe impuls te geven aan internationaal gecoördineerd polair wetenschappelijk onderzoek. De internationale coördinatie is in handen van de *International Council for Science* (ICSU) en de *World Meteorological Organisation* (WMO). Nationale commissies van het IPY coördineren de deelname en ondersteuning op nationaal niveau. Eind 2004 zijn er over de hele wereld al 32 nationale commissies gevormd, waaronder sinds september 2004 een Nederlandse nationale IPY-commissie.

Inheemse volken

Het vierde IPY duurt officieel van 1 maart 2007 tot 1 maart 2009. Hieraan willen Nederlandse wetenschappers graag hun steentje bijdragen. Een en ander zal afhangen van de beschikbare financiële middelen van sponsors, subsidiegevers en overheid. Ofschoon het IPY ook betrekking heeft op de Zuidpool, zal Arctic Peoples Alert haar aandacht richten op de inheemse arctische volken in de acht landen rond de Noordpool. Op de Zuidpool wonen namelijk officieel geen mensen. De onderzoeksthema's van het IPY 2007-2008 raken vele belangen van de Nederlander, zoals internationale verdragen, zeespiegelstijging, natuur, milieu, klimaat(veranderingen), fundamenteel onderzoek, innovatie en energievoorziening. De arctische gebieden zijn van een groeiend economisch en politiek belang en bij het wetenschappelijk onderzoek draait het daar dan ook meestal om. Arctic Peoples Alert wil bewaken dat, anders dan in de eerdere IPY's, de inheemse arctisch volken direct bij het onderzoek worden betrokken en de onderzoeksresultaten onder ogen krijgen. Daar schort het namelijk vaak aan.

www.ipy.nl
www.ipy.org

Govert de Groot

20 januari 2005, actiedag op Sachalin.
Foto: Sakhalin Environmental Watch.

Both ENDS organiseerde op 5 september 2005 in Den Haag een bijeenkomst met Alexei Limanzo, voorzitter van de regionale raad van de inheemse volken op Noord-Sachalin in het Verre Oosten van de Russische Federatie. Dit voorjaar nam Limanzo diverse malen deel aan blokkades, die voor Russische begrippen vrij uniek zijn. Hij was in Europa om oliemaatschappij Shell, vertegenwoordigers van ministeries en NGO's te informeren over de negatieve gevolgen van de olie- en gasprojecten *Sakhalin I* en *II*.

Negatieve effecten

In *Sakhalin II* investeert Koninklijke oliemaatschappij Shell € 10 miljard en Shell heeft een meerderheidsbelang (62,5%) in het project. Op zowel de sociale als milieu-aspecten voldoet dit project niet aan internationale normen. Namens de regionale raad van gevolmachtigde vertegenwoordigers van de inheemse volken op Noord-Sachalin zond Limanzo op 8 juli 2005 aan de oliemaatschappij Exxon en Shell een voorlopige lijst van negatieve effecten voor de inheemse volken. Hierin staat onder andere dat de traditionele levenswijze van de verschillende inheemse volken wordt bedreigd, het ontbreekt aan een adequaat lange termijnprogramma voor de aanpassing aan de veranderde omstandigheden. Daarnaast dat het alsmaar kleiner worden van de leefgebieden de bestaande sociale problemen vergroot, zoals werkloosheid, alcoholisme en ziektes. Ook is er een hoger aantal doodgeboren rendierkalveren en een grote afname van een aantal vissoorten geconstateerd. De kwaliteit van de vis, die rauw wordt gegeten, is verslechterd, waardoor er een verontrustende toename van ernstige ziektes is. Als gevolg van slechte constructies vormt lekkage van olie en andere giftige stoffen een reëel risico op een ecologische ramp.

De regionale raad heeft voorgesteld een gezamenlijke werkgroep op te zetten die vanaf 2006 een lange termijnprogramma ontwikkelt voor het behoud en de ontwikkeling van de inheemse volken. Dit programma zou de volgende punten moeten bevatten:

1. een onafhankelijk etnologisch onderzoek en een milieu-effectrapportage;
2. maatregelen om de schadelijke effecten voor het milieu te minimaliseren;
3. oprichting van een fonds voor de inheemse volken dat hen financiële middelen beschikbaar stelt om zich op de lange termijn aan te kunnen passen aan de nieuw ontstane omstandigheden.

Shell

Volgens Shell Duitsland is Alexei Limanzo geen officiële vertegenwoordiger van de inheemse raad op Sachalin en Shell wilde hem daarom niet te woord staan. Een vertegenwoordiger van de afdeling *Public Affairs* van Shell Nederland B.V. was wel bereid deel te nemen aan de informatiebijeenkomst georganiseerd door Both ENDS. Limanzo: *'de inheemse raad is niet tegen vooruitgang en de economische ontwikkeling van de regio, maar daarin moet ook ruimte zijn voor de traditionele leefwijze van de inheemse volken'.* Ofschoon Shell, in tegenstelling tot Exxon (dat *Sakhalin I* uitvoert), de dialoog wel aangaat, doemt een bekend somber scenario op dat de inheemse volken ten onder zijn gegaan, voordat de besprekingen zijn afgerond.

Zie ook *Arctica* 16 en 18;
www.bothends.org www.sakhalin.environment.ru
www.sakhalinenergy.com

Alcohol op de toendra

Jeroen Toirkens, NomadsLife

In augustus 2005 hebben fotograaf Jeroen Toirkens en Ilze Rokven van NomadsLife, vergezeld door Trouw-journalist Jelle Brandt Corstius, een Nenets-rendierbrigade bezocht. De brigade bevindt zich in de Pechora-delta zo'n veertig kilometer van de Barentszzee in de Nenets Autonome Okrug (NAO-district) in Noord-Rusland. Het bezoek pakte niet zo idyllisch uit. Zij komen terecht in brigade nummer 6 en worden daar geconfronteerd met de zelfkant van het Nenets volk.

In Naryan Mar maken we kennis met de mensen van Yasavey, die onze tocht logistiek ondersteunen. Yasavey is de belangenorganisatie voor Nenets in de NAO en partner van Arctic Peoples Alert. Vanuit Naryan Mar varen wij naar Nelmin Nos en van daaruit rijden wij met een rupsvoertuig de toendra in. Tenzij je voor € 15.000 een helikopter huurt, is de toendra in de zomer alleen te voet, per rendierslede of met een rupsvoertuig te bereizen. De 'tank' maakt een gigantische herrie en we stoppen onderweg regelmatig om kleine en grote reparaties uit te voeren. Na acht uur zwoegen komen we aan bij brigade nummer 6.

5 Rendieren voor 20 flessen?

We worden opgewacht door Alec, Andrei en de tweelingbroertjes van 12 jaar Volva en Grisia en krijgen een hartelijke ontvangst in de chum ('tipitent'). Wij geven traditioneel twee flessen wodka en toasten op een succesvol verblijf. De volgende ochtend zijn de mannen al aardig dronken. Dat kan toch niet van die ene liter zijn? De omgeving van de chum ligt bezaaid met rendieringewanden, huiden en lege wodkaflessen. Valerie, de eigenaar van het rupsvoertuig heeft vermoedelijk twintig flessen wodka geruild voor vijf rendierkarkassen. Het vlees daarvan levert in Naryan Mar heel wat meer op. In de middag komen Prokopi en Alexei, de twee andere bewoners van de brigade, terug van de toendra. Moe van een nacht bij de rendieren en de snijdende kou op de toendra raken zij binnen een mum van tijd ook dronken. Prokopi en Alec maken continu ruzie. Regelmatig wordt Prokopi door Alec de chum uitgeslagen. De sfeer is inmiddels behoorlijk gespannen. Als Prokopi voor de vijfde maal de chum uitgeslagen wordt, besluit hij naar 'huis' te lopen. Na drie kwartier zien wij hem zwalkend aan de toendrahorizon. De tweeling wordt erop uitgestuurd om hem op te halen en ik loop met ze mee. We vinden hem liggend in het natte toendramos. De tweeling helpt hem omhoog en sleurt hem mee richting de chum. Hij slaat steeds met zijn wijsvinger op zijn hals, het Russische teken om samen dronken te worden. Ik antwoord: 'Njet'.

Paddestoelen

Na twee dagen is eindelijk alle wodka op. De mannen zijn weer nuchter en het gewone leven neemt zijn beloop. Het is erg koud op de toendra en er staat een krachtige snijdende wind vanuit de Barentszzee. Omdat er geen vrouwen in het kamp zijn, heerst er geen familiesfeer maar enkel een sfeer van werken, eten en slapen. 's Ochtends komen de rendieren, zo'n 1.500 begeleid door Nenets op rendiersleden terug van de toendra. Het is momenteel paddestoelseizoen en daar zijn rendieren verzot op. Dat betekent dat zij extra in de gaten gehouden moeten worden. Zij eten namelijk ook giftige paddestoelen en kunnen daarvan een trip krijgen. Met hulp van hun honden drijven de Nenets de rendieren bij elkaar. Met lasso's wordt getracht acht getrainde dieren te vangen om de sleden te trekken. Dat lukt lang niet altijd in een keer. Soms weten de dieren te ontsnappen en vluchten de toendra op.

Kolchoz

Brigade nummer 6 is een van de vier overgebleven brigades van de oudste kolchoz in de NAO. Oorspronkelijk waren er zeven brigades. In het huidige kolchozensysteem zijn de rendieren en alles daaromheen eigendom van het collectief. Het grootste deel van de opbrengst is voor het management. De Nenets in de brigades hebben maar een klein aandeel in het collectief en ontvangen amper loon. Volgens Vladislav Peskov, president van Yasavey, heeft de kolchoz van Nelmin Nos geen toekomst. Yasavey stimuleert momenteel enkele prive-rendierhouders, die samen met hun familie rendieren houden. Alcohol speelt hierbij veel minder een rol. De kampen van deze rendierhouders liggen - helaas voor ons - in een gebied dat alleen per helikopter te bereiken is.

www.nomadslife.com

Alcoholenzym

Zoals bij andere inheemse volken, ontbreekt bij de Nenets het enzym dat nodig is om alcohol af te breken. Hierdoor kennen zij veel minder een rem op drinken en blijven ze doordrinken tot de wodka op is. Daarnaast versnelt het drinken van industriële alcohol, dat veel meer methanol bevat, de verslaving aan alcohol. Alcoholisme heerst in de meeste nederzettingen en is een algemeen probleem in de stad en in sommige brigades. In de NAO is geen programma voor alcoholgebruikers en het wordt niet als een gezondheidsprobleem gezien. *GG*

Met hulp van hun honden drijven de Nenets de rendieren bij elkaar.
Foto: © NomadsLife, Jeroen Toirkens (2005)

Finnmark-wet, geen Sami-wet

Mardoeke Boekraad

Op 24 mei 2005 heeft het Noorse parlement de Finnmark-wet aangenomen. Deze wet bepaalt dat het Sami-parlement in Noorwegen en de Provinciale Staten van Finnmark gezamenlijk het nieuwe orgaan '*Finnmarkseiendom*' gaan besturen. De Noorse staat zal de eigendomsrechten van alle openbare gronden in Finnmark aan dit orgaan overdragen. De Sami (Lappen) hadden tot nu toe over hun land- en waterrechten geen akkoord ondertekend. De Finnmark-wet is dan ook een mijlpaal in de Noorse geschiedenis.

De wet is unaniem aangenomen door het Sami-parlement en wordt door alle Noorse politieke partijen ondersteund, met uitzondering van de rechts-populistische Fremskritts-partij. De Noorse staat had in Finnmark, dat 73.000 inwoners telt, het terra nullius principe toegepast (land dat van niemand is) en zich al het land toegeëigend. Het aanvaarden van de Finnmark-wet wordt dan ook gezien als reparatie van de assimilatie - de vernoorsingspolitiek - die tot in de zestiger jaren duurde. Ook maakt deze wet een einde aan de Sami-acties en protesten voor land- en waterrechten, die eind zeventiger jaren met de strijd tegen de stuwdam in de Alta-rivier zijn begonnen. Hoe de mogelijkheden in de wet worden benut, zal van de inventiviteit en motivatie van de Sami afhangen.

Inhoud

Geïnspireerd op de oude *Siida's*, die van het gebruik van natuur afhangen, is de wet bedoeld om de Sami-cultuur en plaatselijke Sami-groepen te beschermen en te behouden. Het bestuur van *Finnmarkseiendom* is fifty-fifty verdeeld over het Sami-parlement en de Provinciale Staten van Finnmark. *Finnmarkseiendom* zal de gebieden gaan beheren. Voor besluiten die invloed hebben op de Sami-samenleving, economie of cultuur, zoals bijvoorbeeld de aanleg van windmolenparken, wegen en verkoop van land kan het Sami-parlement richtlijnen aannemen.
Voor een periode van tien jaar kunnen gemeenten gebruiksrechten toekennen, zoals de fel begeerde visrechten in meren, plukrechten van moerasbramen, jachtrechten op sneeuwhoenders of houtkaprechten.
Een belangrijk aspect is dat er een langetermijnproces gestart wordt om gebruiks- en wellicht zelfs eigendomsrechten te inventariseren en deze over te dragen aan individuen of lokale Sami-groepen. Een nieuwe Finnmark-commissie en een op te richten buitengebied-rechtbank zullen hiervoor verantwoordelijk zijn. Individuen of groepen, Sami, Noren of Kvaenen (een minderheid die oorspronkelijk uit Finland komt) kunnen claims bij deze commissie indienen. De verwachting is dat de commissie vanaf 2007 werkzaam zal zijn. Het gevolg van de wet kan zijn dat de verschillende vormen van natuurgebruik op aan Sami toegezegde gebieden voor alle anderen, behalve voor de lokale gebruikersgroep, tot een minimum worden beperkt of kostbaar wordt. Interessant wordt hoeveel Sami-groepen claims op eigendomsrechten zullen gaan indienen en hoeveel land uiteindelijk in Sami-handen zal komen.

Finnmark-wet

De kleinschalige Sami-kustvisserij, die dringend bescherming nodig heeft tegen de commerciële visserij, werd ondanks herhaald verzoek niet in deze wet opgenomen. Het parlement heeft een aparte wet met beschermende maatregelen toegezegd.
Het recht op eigendom, gebruik en beheer van gronden waarvan aangetoond wordt dat een lokale groep ze al lang in gebruik heeft, maakt deel uit van het recht dat geldt voor alle Noorse staatsburgers en is dus geen speciale Sami-verworvenheid. De Finnmark-eigendom wordt dus in veel opzichten een uitvoerend orgaan voor al bestaande Noorse wetgeving. Ze kan de Noorse vis- en jachtlicenties duurder gaan verkopen en eventueel gedifferentieerde prijzen en quota invoeren. Het wordt niet mogelijk groepen van buitenaf helemaal uit te sluiten, omdat het algemeen recht op toegang in andere Noorse wetgeving vastligt. Hierdoor is de wet inderdaad een Finnmark-wet en geen Sami-wet.

Zie ook *Arctica 16* en 17.
wetstekst: www.lovdata.no/all/nl-20050617-085.html
odin.dep.no/krd/norsk/tema/same/bn.html
www.samediggi no

Ab Geelhoed op Groenland

Govert de Groot

Ab Geelhoed op een vrachtschip voor de Groenlandse kust.

Op de tentoonstelling Groenland in beeld in het museum *In 't Houten Huis* in De Rijp zijn onder meer foto's, tekeningen en aquarellen van Ab Geelhoed (1920) te zien. Geelhoed maakte deze in de jaren 1954-1957 tijdens zijn werk voor N.V. Schokbeton op Groenland.

Schokbeton

In de jaren dertig van de vorige eeuw begint N.V. Schokbeton klein met het maken van betonnen boerderijramen. Na de Tweede Wereldoorlog maakt prefabbouwen in beton een sterke ontwikkeling door en Schokbeton is daarin pionier en specialist. In 1947 bouwt Schokbeton in Kampen een tweede fabriek.

In 1948 verlaat de Sovjet-Unie de Geallieerde Controleraad en komt het gemeenschappelijk bestuur over Duitsland hiermee ten einde. De Koude Oorlog is definitief een feit. Sovjet-president Stalin gaat over tot de blokkade van Berlijn. Groot-Brittannië en de Verenigde Staten reageren met een luchtbrug op Berlijn. Voor de luchtverbinding tussen Amerika en Europa worden op IJsland en Groenland de vliegvelden verbeterd en uitgebreid. Tijdens de Tweede Wereldoorlog speelden deze ook al een belangrijke rol.

Schokbeton krijgt een grote order voor prefabgebouwen in Narsarsuaq, *Bluie West One* het militaire vliegveld in Zuid-Groenland en neemt Ab Geelhoed in dienst. Geelhoed vertrekt in maart 1954 naar Narsarsuaq en zal het traject Nederland-Groenland nog vele malen per boot of vliegtuig afleggen. In juli 1957 moet in Narsarssuaq het vrachtschip *'Seton Hall Victory'* geladen worden met betonelementen voor drie gebouwen, die daar nog in opslag liggen. De elementen moeten naar Kangerlussuaq (Søndre Strømfjord) *Bluie West Eight* (BW-8) aan de westkust van Groenland. De basis *Bluie West One* wordt gesloten. Om het transport, lossen van de schepen, opslag van de materialen en de montage van de gebouwen probleemloos te laten verlopen, verlangt het *US Corps of Engineers* van Schokbeton een geautoriseerde vertegenwoordiger ter plaatse. Dat wordt Geelhoed. Hij werkt daarbij samen met het *US Corps of Engineers*, de US Army, de NAC *(North Atlantic Constructors)* en DAC *(Danish Arctic Contractors)* en hij zorgt voor het contact met Nederland.

Geen contact

Werken op Groenland is niet probleemloos. De mens is hier ondergeschikt aan de natuur. Het is ook een mannenmaatschappij met alle tekortkomingen van dien. Regel is een contract voor acht maanden, zeven dagen per week en tien uur per dag. En voor de Amerikanen geldt ook nog dat zij geen contact mogen hebben met de plaatselijke bevolking. De eenzaamheid is te voelen en daar helpen gokmachines, pin-ups en whisky niet tegen. Om de eenzaamheid te doden pakt Geelhoed zijn jeugdhobby weer op: de natuur in. Kodachrome is juist op de markt gebracht en hij maakt daarmee kleurendia's van het Groenlandse landschap en van bloemen.

Geelhoed gaat mee met de inspectievaartuigen 'Teisten' en 'Temen' van de Deense Koninklijke Marine en maakt onderweg tekeningen van kustlandschappen. Ook vaart hij een keer vanuit Kangerlussuaq naar Maniitsoq (Sukkertoppen) mee met drie Groenlandse bemanningsleden, die de post komen halen op de Amerikaanse basis. Bij aankomst in Maniitsoq worden zij aan de kade begroet door een politieman. *"Waar komen jullie vandaan? Van BW-8. Van de Amerikanen? Dan mogen jullie niet aan wal want er is daar influenza uitgebroken."* Zij moeten met het motorbootje van de kade af, voor anker en in quarantaine. De volgende ochtend staat de dokter op de kade: *"Ik heb voor jullie op die rots daar een doos met voedsel neergezet met wat rendiervlees en een jachtgeweer met patronen. Het ga je goed, tot over een week".* Geelhoed gaat met drie Groenlanders met wie hij geen woord kan wisselen de fjorden in.

Gebaseerd op het artikel *'Ab Geelhoed: een leven in beton'* in *'Een nieuwe Chronyke van het Schermerland'*, speciale uitgave *'Groenland in Beeld'*, jaargang 22, nr. 2, juni 2005, uitgegeven door de oudheidkundige vereniging 'Het Schermereiland' en de Stichting Vrienden van het Museum *'In 't Houten Huis'* in De Rijp.

Arctische Mythen - Weeskinderen

Een groot aantal arctische mythen en volksvertellingen waarschuwt voor een slechte of wrede behandeling van weeskinderen. Dit zou namelijk rampzalige gevolgen kunnen hebben in de vorm van het losbreken van natuurkrachten of wraak van het kind als het volwassen geworden is.

In de meeste gevallen werd een weeskind opgenomen in het gezin van een familielid. Als adoptie niet mogelijk was, werd het kind in leven gehouden door liefdadigheid. Deze liefdadigheid ging vaak gepaard met pesterijen en spot. In periodes van voedselschaarste werden weeskinderen zelfs geheel aan hun lot overgelaten, omdat ze in het uitgebreide systeem rond de verdeling van het voedsel niet voorkwamen.

Het verhaal van de moeder van de zee is misschien wel de bekendste arctische mythe over de latere krachten van een weeskind. Als jong meisje werd zij overboord gegooid, waarna ze de heerseres over de zeedieren werd. Ook Sila, de heerser over het weer, kijkt terug op een verwaarloosde jeugd. Als baby werd hij op de toendra achtergelaten nadat hij uit zijn moeders capuchon gevallen was. De weesjongen Kaassassuk, waarover de Canadese en Groenlandse Inuit veel verhalen kennen, verwierf weliswaar geen goddelijke status maar doodde als volwassen man wel zijn hele dorp.

Kaassassuk verloor op jonge leeftijd zijn ouders en niemand wilde voor hem zorgen. Hij sliep tussen de honden in de gang en werd iedere ochtend net als deze honden met de zweep geslagen. De mensen van zijn dorp gaven hem bijna niets te eten. Ze staken herhaaldelijk hun vingers in zijn neus en tilden hem zo op. Hierdoor groeiden zijn neusgaten steeds groter, terwijl hij zelf klein bleef. Soms vonden ze dat hij toch teveel at en trokken een tand uit. Alleen een oude vrouw was aardig voor hem. Zij droogde zijn kleren als dat nodig was. Als Kaassassuk ook meer en meer door de kinderen gepest wordt, krijgt een oude man medelijden met hem. "*Ga naar Talorssuit. Daar in de bergen moet je de heerser van de kracht aanroepen.*" Dat deed hij. Nauwelijks had hij geroepen, of er verscheen een dier dat op een reusachtige donkere vos leek. "*Wikkel je goed vast in mijn staart,*" zei het monster en slingerde de jongen wild in het rond. Overal vielen kleine zeehondenbotjes van hem af. Deze botjes werden gebruikt voor het spel *'Makitsaineq'*; het enige waar Kaassassuk plezier mee beleefde. "*Door deze botjes kon je niet groeien,*" zei het monster en hij draaide hem nogmaals rond aan zijn staart. Weer vielen er botjes van hem af en het dier ging door met ronddraaien totdat alle zeehonden-

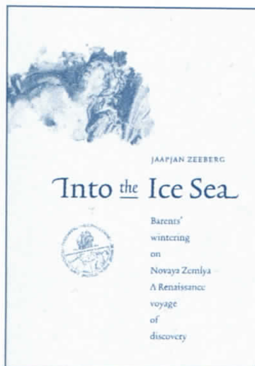
botjes van hem af gevallen waren. Kaassassuk voelde zich een stuk lichter. *"Als je sterk wilt worden, moet je elke dag bij mij komen,"* zei het monster. De weesjongen liet niets merken aan de mensen van het dorp, die hem nog onverminderd pestten. Iedere dag werd hij door de heerser van de kracht rondgeslingerd. Toen Kaassassuk sterk genoeg was geworden, moest hij zijn krachten nog tot de winter verborgen houden. Dan zouden er drie ijsberen komen die hij moest doden. In de herfst spoelde er een grote boomstam aan. Dit drijfhout was zo zwaar, dat alle mannen het met elkaar nauwelijks versleept kregen. Ze legden het hout stevig vast en namen zich voor het de volgende dag opnieuw te proberen. Die nacht verplaatste Kaassassuk de boomstam naar de achterkant van het huis. Niemand begreep hoe het daar gekomen was. En toen het winter werd, kwamen er inderdaad drie beren naar het dorp. Kaassassuk doodde ze met gemak en de verbaasde dorpelingen werden ineens heel vriendelijk voor hem. Ze boden hem het beste vlees en de beste zitplek aan. Maar voor Kaassassuk was er teveel kwaad geschied. Hij kneep iedereen doormidden, behalve de twee oude mensen die aardig voor hem geweest waren.

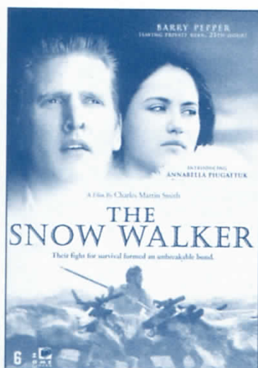
In deze illustratie is een afbeelding van *'Kaassassuk vecht met de ijsberen'* van de Groenlandse kunstenaar Cecilie Kleist (1948-1987) en een afbeelding van *'Kaassassuk verplaatst een zware boomstam'* van Simon Kristoffersen verwerkt. Deze laatste sculptuur is op de tentoonstelling *'Groenland in beeld'* in Museum *In 't Houten Huis* te zien.

Govert de Groot

In de rubriek *Poolkoorts* worden, boeken, tentoonstellingen, films, evenementen, e.d. aangekondigd en/of besproken.

❄ Recentelijk is het boek ***Into the Ice Sea. Barents' wintering on Novaya Zemlya** - A Renaissance voyage of discovery* van Jaap Jan Zeeberg met bijdrage van Pieter Floore uitgekomen. Een heerlijk weglezend boek over Willem Barentsz, Nova Zembla en de onderzoeken naar de resten van *'t Behouden Huys*. Het geeft een inkijk in de relaties met de Russische wetenschappers en de moeizame zoektocht naar het vermoedelijke graf van Barentsz. Het boek geeft een goed overzicht van de verschillende reizen naar Nova Zembla in een bredere, historische context waarmee dit voor een internationaal publiek toegankelijk is gemaakt. Rozenberg Publishers 2005, € 30,-, 317 blz., ISBN pbk: 5170 926 9 geb: 90-5170-787-8 90 (€ 40,-), **www.rozenbergps.com** **www.xs4all.nl/~jzeebe1/novaya_zemlya1.html**

❄ Tijdens de productie van de film *Never Cry Wolf* (1983), raakten regisseur Charles Martin Smith en mijn favoriete Canadese schrijver **Farley Mowat** (1921-) met elkaar in gesprek. Mowat bood Smith aan dat hij elk willekeurig boek van hem mag verfilmen. Dat werd ***'The Snow Walker'***, ook bekend onder de titel *'Walk Well My Brother'* (1975). Het verhaal gaat over de piloot Charlie Halliday (Barry Pepper), die in 1953 tijdens een vlucht over de Canadese toendra een groepje Inuit ontmoet. Deze vragen Halliday de aan tbc lijdende Kanaalaq (Annabella Piugattuk) naar het ziekenhuis te vliegen. Eerst weigert hij, maar gaat toch overstag als hem twee walrusslagtanden worden aangeboden. In de verlaten toendra crashen zij met het vliegtuigje en redt Halliday het dankzij Kanaalaq's overlevingskennis. Piugattuk (1982), zelf Inuk uit Iglootak, speelt de rol van Kanaalaq perfect: *"Ik speelde in de film gewoon na wat ik geleerd had over mijn cultuur en hoe het er vroeger aan toeging."* De film laat niet alleen de traditionele leefwijze van de Inuit zien, maar ook hoe de Canadese minachting ten aanzien van de 'Eskimo's' (en 'Indianen') was, en nog steeds is. DVD met extra *the making of* en een interview met Annabella Piugattuk. € 23,99, lengte: 99 min., ISBN: EAN 8-717249-470489 **www.homescreen.nl**

❄ 8 oktober: Sledehondendag, 10.00 tot 16.00 uur, 't Heem, Apeldoornseweg 1, Hattem, tel. 038 4440158 **www.arcticlife.info**

❄ Op zaterdag **5 november 2005** wordt de jaarlijkse ***Oekieviek***, Arctische Markt gehouden van 10.00 uur tot 17.00 uur in Vitalis Conferentie Centrum, Imkerstraat 6, **Eindhoven**. Info: tel. 040 2415806 **www.oekieviek.nl**

❄ In november 1980, 25 jaar geleden, werd in Rotterdam het **IVde Russell Tribunaal** over de rechten van de Indianen in Noord-, Midden- en Zuid-Amerika gehouden. De uitspraken van de jury logen er niet om. Bij het tribunaal waren waarnemers van andere inheemse volken, waaronder Groenlanders, aanwezig. Zij gaven een statement af over de plannen voor uraniumwinning in Narsaq. Een bezoek aan het Westfries Museum in Hoorn was de aanleiding om de discussie te starten over de teruggave van de tentoongestelde menselijke resten. Onderzoek in 2001 wees uiteindelijk uit dat de resten niet van een Groenlander zijn.
Op **6 november 2005**, 14.00 uur organiseert het Nederlands Centrum voor Inheemse Volken (NCIV) een bijeenkomst in **De Balie**, Kleine-Gartmanplantsoen 10 in **Amsterdam**. Deze zal aandacht besteden aan het IVde Russell Tribunaal, *Earth Charter+5* en *Speaking4Earth*. Info: tel. 020 6938625 **www.nciv.net**

❄ Van **7 t/m 9 november 2005** wordt in het Koninklijk Instituut voor de Tropen gesproken over praktijk en toekomst van het Handvest van de Aarde (*Earth Charter*). Dit Handvest biedt een ethisch kader voor globalisering en internationale samenwerking in de 21e eeuw. Naast Koningin Beatrix, oud-president Gorbatsjov e.a. komt ook commissielid Henriette Rasmussen, thans Groenlandse

❄ Naar aanleiding van de vele positieve reacties op de *Arctica-kalender 2005* maakt Arctic Peoples Alert in samenwerking met NomadsLife ook een ***Arctica-kalender 2006*** met foto's van de Nenets gemaakt in augustus 2005 door Jeroen Toirkens. Deze kalender wordt begin december aan de donateurs verstuurd. Extra exemplaren zijn te bestellen door overmaking van € 6,- incl. porto op Postbankrekening 40092 o.v.v. Arctica-kalender 2006. Er is ook een luxe-uitvoering met formaat 31 x 33 cm, enkelzijdig. Deze is te bestellen door overmaking van € 25,- incl. porto op giro 40092 o.v.v. **'grote kalender'**.

demissionaire minister van Cultuur, Onderwijs en Wetenschap, naar de bijeenkomst van ***Earth Charter +5***. KIT, Mauritskade 63, 1092 AD Amsterdam, tel: 020 5688711 www.ncdo.nl www.earthcharter.org

❄ De traditie van het **Arctisch Weekend** bestaat dit jaar 25 jaar en wordt **18, 19 en 20 november** 2005 in **De Rijp** gevierd. Info: Paul en Truus de Groot, tel. 0226 422497 www.arctischweekend.nl

❄ **t/m 20 november 2005** is de tentoonstelling ***'Groenland in beeld'*** in Museum *In 't Houten Huis* te bezichtigen, Tuingracht 13, 1483 AP **De Rijp**. Openingstijden: dinsdag t/m zondag van 11.00 - 17.00 uur, vanaf 16 oktober zondag's van 13.00 - 17.00 uur. Info tel.: 0299 671286 www.houtenhuis.nl

❄ Van **2 t/m 30 november 2005**, jubileumtentoonstelling ter gelegenheid van het twintigjarig bestaan van Antiquariaat *Moby Dick*: ***'Toen Jona in de Walvis zat.*** *Kinderboeken over walvissen'*. Opening **2 november**, 20.00 uur door de walvisspecialist van het museum *Naturalis*, Dr. Chris Smeenk. De tentoonstelling is te bezichtigen tijdens de openingstijden van de Openbare Bibliotheek Noordwijk, Weteringkade 25, 2201 SK **Noordwijk**, tel.: 071 3611710 www.lezenaanzee.nl

❄ Op zaterdag **10 december 2005** wordt in **Gieterveen** de jaarlijkse **Zweedse Kerstmarkt** gehouden en bezoekt Sankta Lucia met haar gevolg de markt. Ook dit jaar gaat de opbrengst van de tombola naar Arctic Peoples Alert. 10.00 tot 17.00 uur, dorpshuis *Ous Hoes*, Bonnerveen 7, Gieterveen, info: 0599 648914.

Finse films over de Nenets

❄ **18 februari 2006, Arctische Markt** georganiseerd door Antiquariaat Moby Dick i.s.m. Arctic Peoples Alert en NomadsLife. Er zijn verschillende stands van o.a. Canuit, Den *Norske Genser* en natuurlijk wijzelf. Verder *Beluga Adventures* houdt lezingen over haar reisprogramma. Bever Zwerfsport, ***The Globe***, 10.00 tot 16.00 uur, Waldorpstraat 15, Den Haag. Info tel. 070 388 37 00, www.theglobe-denhaag.nl

In het Filmhuis Den Haag wordt tijdens het Willem Barentsz Festival een drietal films van het Finse filmkoppel Anastasia Lapsui (1944) en Markku Lehmuskallio (1938) vertoond. Deze films laten op een bijzondere manier het verleden en heden van de Nenets (Samojeden) op Jamal zien.

De leefwijze en tradities van de Nenets op het schiereiland Jamal in Noordwest Siberië komen grotendeels overeen met de Nenets die voor de Oeral in het Europese deel van de Russische Federatie leven. Lapsui is zelf van inheemse afkomst en ofschoon fictie, zijn deze films gebaseerd op haar eigen ervaringen en vertrouwdheid met de Nenets-verhalen. Veel dialoog is in de films niet te vinden, omdat de Nenets in het algemeen gesproken een erg stil volk zijn. Zij geloven dat ieder woord dat gesproken wordt uiteindelijk voor altijd in de ruimte rondzweeft. Daarom moet er zorgvuldige aandacht gegeven worden (aan wat gesproken wordt) voor iets daar wordt uitgestrooid. De Nenets, die in de film spelen, zijn amateurs en in het dagelijks leven nomadische rendierhouders.

Foto links: *Uit de film:* **A Bride of the Seventh Heaven** *Numd Syarda 'verbonden met Num' met haar* **Myad Puhutsha** *het hart van de chum die de vrouw tijdens de bevalling beschermd.*

Foto onder: *Uit de film:* **Seven Songs from the Tundra** *- Seitsemän laulua tundralta*

Mothers of Life - *Elämän äidit* (2002) gaat over de lotgevallen van de familie Yaptik. Vader vertelt over een door een voorvader gepleegde moord. Voor straf moest deze met zijn gezin in een boot de zee op vluchten. Van het verleden maken we een stap naar de harde werkelijkheid van vandaag. Langzaam maar zeker valt het gezin uit elkaar en verliest uiteindelijk al zijn bezittingen, waaronder de rendieren. Het is een film over een moeder en dochter, twee sterke vrouwen die van chum naar chum trekken. Tenslotte komen zij op de kolchoz (staatsboerderij) te werken, zijn dienstboden en niet langer onafhankelijk.
Documentaire, 74 min, Russisch en Nenets, Engelse ondertiteling.
Donderdag 27 en zondag 30 oktober - 17.00 uur.

A Bride of the Seventh Heaven - *Numd sjarda Jumalan morsian* (2004) gaat over een eenzame oude vrouw die haar leven vertelt aan een blind meisje Ilne, wat 'levensschenkster' betekent. Bij de Nenets kan een klein meisje vóór of na haar geboorte beloofd worden aan de god *Num* 'hemel'. Het verhaal gaat terug op Lapsui's eigen ervaringen. Als jong meisje was zij enige jaren blind en zocht vaak een oude vrouw op die alleen in een chum woonde.
Drama, 85 min, Nenets met Engelse ondertiteling.
Zaterdag 29 oktober, dinsdag 1 en woensdag 2 november - 17.00 uur.

Seven Songs from the Tundra - *Seitsemän laulua tundralta* (2000) vertelt aan de hand van zeven liederen de Nenets-geschiedenis van de laatste honderd jaar. Eerst was er de tsaar, toen tijdens de Sovjet-periode Lenin en Stalin en nu Glasnost. Elke periode heeft zijn gevolgen en invloed op de Nenets-samenleving.
Drama, zwart-wit, Russisch en Nenets, Engelse ondertiteling.
Vrijdag 28 en maandag 31 oktober - 17.00 uur.

www.imdb.com www.ses.fi www.filmhuisdenhaag.nl

Willem Barentsz *Festival 2005*

Heden, verleden en toekomst van inheemse arctische volken

26 oktober - 2 november 2005 | Terschelling - Groningen - Leiden - Den Haag

Programma 2005

OPENING - Terschelling

26/10 Woensdag 14.00 uur, opening op Barentsz' geboorte-eiland Terschelling. Museum 't Behouden Huys, Commandeursstraat 30-32, 8881 BB Terschelling West. Info.: T: 056 2442389 | www.behouden-huys.nl

LEZING - Groningen - Leiden

27/10 Donderdag 19.30 uur bij *Imaka*, de arctische studentenvereniging i.s.m het Arctisch Centrum RUG. Harmoniegebouw *Oude Kijk* in 't Jatstraat 26, 9712 EK Groningen. Toegang: € 2,- | Info.: T: 050 3636834 | www.let.rug.nl/arctic

28/10 Op vrijdag bij CNWS, Universiteit Leiden. Info.: T: 071 5272171 | www.cnws.leidenuniv.nl

WILLEM BARENTSZ DAG - Den Haag

29/10 Zaterdag van 12.30 tot 17.00 uur vindt de *Willem Barentsz Dag* plaats in Filmhuis Den Haag. Samen en Nenets vertellen hoe hun dagelijks leven door de geïndustrialiseerde wereld wordt beïnvloed en hoe zij hun duurzaam leven met rendieren proberen voort te zetten. Met de documentaire *Yerv of the Tundra* van Zoia Vylka en debat. Toegang: € 7,50. Aansluitend de film *A Bride from the Seventh Heaven*. Toegang: € 6,50.

Meer informatie Arctic Peoples Alert | T: 070 4020943

Programma 2005

FILMPROGRAMMA - Filmhuis Den Haag

27/10 t/m 2/11 Filmhuis Den Haag vertoont een drietal films van Anastasia Lapsui en Markku Lehmuskallio uit Finland, die op een bijzondere manier het verleden en heden van de Nenets op Jamal, Noordwest Siberië, laten zien. Engelse ondertiteling.

- Donderdag 27 en zondag 30 oktober / 17.00 uur: *Mothers of Life* - Finland 2001.
- Vrijdag 28 en maandag 31 oktober / 17.00 uur: *Seven Songs from the Tundra* - Finland 2000.
- Dinsdag 1 en woensdag 2 november / 17.00 uur: *A Bride from Seventh Heaven* - Finland 2004.

Reserveren voor zowel de Willem Barentsz Dag als de films kan vanaf één week van tevoren via T: 070 3656030 en/of www.belbios.nl. Filmhuis Den Haag | Spui 191, 2511 BN Den Haag www.filmhuisdenhaag.nl.

[programma onder voorbehoud]

Het Willem Barentsz Festival 2005 wordt onder andere mogelijk gemaakt door: Antiquariaat *Moby Dick*, ASN Bank, Blues café-restaurant *De Vestibule*, CNWS, *CompuDoe*, Filmhuis Den Haag, Finse ambassade, Gemeente Terschelling, *Imaka, Lew Gurwitz Stichting*, Museum *'t Behouden Huys*, NomadsLife en de vrijwilligers.

www.arctica.nl